

IKER
GAZTE
NAZIOARTEKO
IKERKETA EUSKARAZ

V. IKERGAZTE

NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

2023ko maiatzaren 17, 18 eta 19a
Donostia, Euskal Herria

ANTOLATZAILEA:
Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)

Aitortu-PartekatuBerdin 3.0

GIZARTE ZIENTZIAK ETA ZUZENBIDEA

**‘Bortizkeriaren aurkako gurasoak’:
Idealizazioa eta tabua euskal
gatazkaren memoriaren
familiarterako transmisioan**

Samara Velte Moran

19-26 or.

<https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.v.02.02>

ANTOLATZAILEA:

BABESLEAK:

LAGUNTZAILEAK:

‘Bortizkeriaren aurkako gurasoak’: Idealizazioa eta tabua euskal gatazkaren memoriaren familiarterako transmisioan

Samara Velte

Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
samara.velte@ehu.eus

Laburpena

1968 eta 2011 arteko garai armatuari buruzko oroitzapen zuzenik ez duten gazteek ezinbestean jaso dute ‘bigarren eskuko’ memoria bat, hau da, mediatutako diskurtsoen bidez berreraiki behar dituzte iraganari buruzko euren narratibak, sarritan euren gurasoen bidez. Artikulu honetan, etxeko transmisioan operatzen duten mekanismoetako zenbait euskal kasuan nola adierazten diren aztertuko dugu, besteak beste, Welzerren ‘heroizazio kumulatiboa’ kontzeptua. Ondorioztatuko dugu hura tabua eta legitimitate falta kudeatzeko estrategia bat izan daitekeela.

Hitz gakoak: memoria, gatazka, gazteak, diskurtsoa, analisi narratiboa.

Abstract

Young Basques nowadays comprise the first generation that holds no direct memories on the political violence that took place between 1968 and 2011. They are receivers of ‘second hand memories’, and necessarily rely on discourses mediated among others by their parents in order to reconstruct their own narratives about the past. We explore how some of the mechanisms that influence the sharing of memories within families, such as Welzer’s concept of ‘cumulative heroisation’, are involved in the Basque case. We conclude that heroisation can be a means to manage taboo and lack of legitimacy.

Keywords: memory, conflict, youth, discourse, narrative analysis.

1. Sarrera eta motibazioa

ETAren jardun armatuaren amaieratik hamarkada batera, *euskal gatazka* deitu izan zaionaren bilakaeran osagai zentrala izan den biolentzia politikoaren (1968-2011) memoriari buruzko kezkatik abiatu da ikerketa hau. ETAren ondorengo urteetan sozializatutako lehen heldu belaunaldia dugu jada, gatazka horri buruzko etorkizuneko kontzeptualizazio eta diskurtsoak eraikiko dituen, eskura dituen errepertorio diskurtsiboetan eta bere testuinguruko elementuetan oinarrituta.

Memoria kolektiboaren eraikuntzaren ikuspegitik, belaunaldi honen ezaugarri nagusiak bi dira: alde batetik, ez du ETAren biolentziari buruzko oroitzapen zuzenik; salbuespenak salbuespen, mediatutako oroitzapenak jaso ditu hirugarrenen eskutik. Bestetik, ingurune diskurtsibo disputatu batean hazi dira gazteok, zeinetan gatazka armatua gatazka sinboliko bihurtu baiten, eta iraganari buruzko *egiak* lehiatzen baitiren. Gazteek ikasi dute ezin dela edozer esan euskal gatazkari buruz, eta horrek areagotu egiten du gatazka zuzenean ez bizi izanak sortzen dien distantzia emozionala.

Harreman hau xeheago ulertzeko, familiarterako transmisioan jarriko dugu arreta ikerketa honetan. Familia arau sozialen, aurreiritzien eta orientazio politikoaren lehenbiziko ikasketagunetzat jo ohi da (Reidy et al., 2015), ikastetxea, adinkideak edota komunikabideak baino lehenago. Hautzarotik, ezagutza eta balioen kolektio familiarren berri jasotzen dugu, sarritan modu informalean edo zeharkakoan, eta eskema soziokultural horiek barneratuz bihurtzen gara oroitzapen eta ezagutza zehatz hauek partekatzen duen taldeko kide: memoria kolektibo mota zehatz batez jabetzen gara (Halbwachs, 2004 [1925]), gerora bizitzan zehar trantsitatuko ditugun bestelako taldeenekin gurutzatuko dena.

Ikerketa honetan planteatzen dugun galdera da zer gertatzen den sozialki disputatua den eremu diskurtsibo batek familiarterako transmisioa inpregnatzen duenean. Gure abiapuntuko hipotesia da oraindik ez dela euskal gatazkaren historiari buruz mintzatzeko kulturarik sortu, kontrakoa baizik: *errelatoaren batailak* isiltzeko mandatu soziala dakar gizarterako sektore zabalentzat. Horregatik, guraso askok zailtasunak dituztela gaia euren seme-alabekin tematizatzeko. Hura saihestek,

bestalde, etxeko diskurtsoak kuestionatzera edota iturri fidagarriagoak etxetik kanpo bilatzera bultzatzen dituzte gazteak.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Memoria kolektiboaz ari garenean, talde sozialek partekatzen dituzten *oroitzapen* edo errepresentazio kulturelei buruz ari gara. Partekatzeak, kasu honetan, erreferente edo sinbolo berari buruz “interpretazio, sinesmen eta jarrera ebaluatibo berberak edo antzekoak izatea” (Echterhoff & Kopietz, 2018, p. 114) esan nahi du. Jarrera hauek sozializazioaren bidez transmiti daitezke, hau da, taldearen harreman sozialei buruzko “ikasketa-prozesuaren” bidez (Reidy et al., 2015, p. 12). Hortaz, memoriaren izaera kolektiboa modu metaforikoan ulertu behar da hemen: ez du esan nahi taldeko kide guztiek berdin *oroitzen* dutenik, gertakari edo garai berari buruzko narratiba antzekoak eraikitzen dituztela baizik.

Gazteak hainbat talde edo esfera sozialetako kide dira aldi berean: familiakoak, eskolakoak, plataforma digitaletakoak, aisialdi guneetakoak eta abar, gizarte edo nazio osoa barne hartzen duen kolektibitate batekoak izateaz gain. Talde bakoitzak bere autodefiniziorako diskurtsoak ditu, nondik datorren, nolakoa den eta nora doan esaten diotenak. Hauek taldeko kide den norbanakoaren bizi esperientzien osagarri dira, hark errealitate zehatz bati buruz egiten duen interpretazioa gidatzen duten “marko sozial” gisara operatzen dutelako. Horregatik, memoria “gaurkotasunetik hartutako datuen laguntzaz egiten den iraganaren berreraikuntza bat” dela zioen Halbwachsek (2004a [1950], p. 71).

Memoria kolektibo guztien antzera, familiaren barruko narratibek ere funtzio normatiboa eta auto-definitzailea betetzen dute: “Eredu, adibide eta irakaspen dira aldi berean. Haietan adierazten da taldearen jarrera orokorra: ez dute soilik haren historia erreproduzitzen, baizik eta haren natura definitzen dute, haren koalitateak eta haren ahuleziak” (Halbwachs, 2004, p. 181). Bestalde, familien barruko memoria bi eratara dago lotuta *kanpoko* memoria sozial zabalagora: hartan present dauden diskurtsoak infiltratu daitezke taldearen memoria pribatuan; eta, alderantziz, familian ikasitako arauak eta hari lotutako alderdi afektiboak diskurtso publikoen eta interpretazio pribatuen arteko “intersekzio mnemoniko” (Erl, 2011, p. 308) gisara funtziona dezakete: “Memoria global, kosmopolitaren dinamika partikularizatzaile eta unibertsalizatzaileak jokatzeko diren zelaia da familia” (Ibid.: 315).

Familiaren memoria bera aldakorra da, hura osatzen duten norbanakoen ikuspuntuak ere memoria orokorrari eragiten dionez gero. Bateratze diskurtsibo horretan, ohikoak dira talkak eta lehiak. Belaunaldi gazteek “bigarren eskuko memoriak” jasotzen dituzte ezinbestean (Lowenthal, 1998 [1985], p. 287), hau da, norberak esperimendu ez dituen gertakariak, baizik eta besteen ahotik jaso ondoren bere egin dituenak; oroitzapen hauek berez dira interdiskurtsiboak edo “ahots anitzekoak” (Wertsch, 2002, p. 16), mediatuak izateaz gain. Bestalde, euren edo euren arbasoen bizi esperientziak narratzen dituzten belaunaldi helduek ere transmisio-egoerara eta hartzailearekiko harremanera egokitzen dute euren eraikuntza diskurtsiboa. Hartzailearen inplikazioaren arabera, gogoratze-unean bertan diskurtso berriak ere probokatu ahalko ditu hark. Eta, azkenik, hartzaileak egiten duen dekode-, interpretazio- eta adopzio-lanaren arabera gauzatuko da transmisioa, hau da, esanahiaren eraikuntza.

Ondorioz, okerra litzateke belaunaldi arteko transmisioa norabide bakarreko ekintza komunikatibo gisara ulertzea, zeinetan diskurtsuaren sortzaileak (transmititzen duen belaunaldi helduak) edukia osatzen duen eta belaunaldi hartzaileak pasiboki jasotzen duen. Horren ordez, zehatzagoa da alde zehatz jasotako diskurtsuaren apropiazio eta eraldaketa prozesu dialogiko (Bakhtin in Holquist, 1982, pp. 293–294) baten emaitza gisara ulertzea; hau da, bi aldeek ahalegina inplikatzeko duen dinamika puntual bat.

Memoriaren eraikuntza eremu disputatua denean edota gertakari biolento edo larrien ondorengo berreraikuntza batekin konfrontatu behar denean, ordea, alda daitezke familia barneko dinamikak, edota ezohiko patroiak eta tentsioak ager daitezke, traumaren literaturan aski ikertuak izan direnak. Belaunaldi desberdinen memoriaren arteko gatazka hauek azaltzeko, hainbat

kontzeptu proposatu izan dira: Marianne Hirschek *postmemoria* deitu zion “oinordetzan jasotako memoria ikaragarrie[k] eta norberaren jaiotza edo kontzientzia baino lehenagotik datozen narratibek dominatuta” bizitzeari (Hirsch, 2012, p. 5). Bigarren eskuko trauma bat da postmemoria, hurrengo belaunaldiengan ere “efektu psikikoak” (Ibid.: 30) eragin ditzakeena. Van Alphenek (2006) zalantzan jartzen du, baina, kasu horretan memoriaz hitz egin ote daitekeen, eta planteatzen du zehatzagoa dela belaunaldien arteko “deskonexioan” (Ibid.: 488) arreta jartzea.

Beste autore batzuek, aldiz, belaunaldi gazteek euren familiak gatazka historikoetan izandako inplikazioaz oroitzera erabiltzen dituzten mekanismo psikolinguistikoak deskribatu dituzte. Hauen artean, interesgarrienetako bat Harald Welzerren “heroizazio kumulatiboa” da: senitarteko harremanetan ohikoak diren lotura eta “azpitu emozionalak” (Welzer, 2008, p. 288) direla medio, joera dugu gure arbasoak historia gatazkatsuen bernarratibizazioetan posizio ahalik eta onuragarrienean kokatzeko, haiek “betidanik gaur egungo estandar eta ebaluazio normatiboekin bat datorren integritate morala izan duten pertsona bihurtuz” (Welzer, 2008, pp. 297–298).

“Heroizazio kumulatiboa modu azkar eta sinplean gertatzen da. Aiton-amonaren errespetatu bati buruzko irudi orokortuak marko bat eskaintzen du, eta, haren barruan, familiako istorioak iradokitako edozein erreferentzia ‘istorio on’ baterantz heda daiteke. (...) Honen ondorioz, egiazko kontakizunaren inplikazio gatazkatsuak erazi daitezke; lekukoaren narratibak berrantolatatu egiten dira – ñabarduraz beteak, anbibalenteak, sarritan gatazkatsuak direnak – protagonisten jarrera moralki araztu bihurtuz”. (Welzer, 2005, p. 11)

Diskurtsoaren Analisi Kritikoaren ildoko Hurbilpen Diskurtsibo Historikotik, aldiz, iragan kolektibo deserosoari buruz hitz egiteko orduan erabili ohi diren zenbait estrategia diskurtsibo (van Leeuwen & Wodak, 1999, pp. 92–93) deskribatu zituen Ruth Wodakek (2011): gaiak ez hitz egin nahi izatea; gertatutako krimenak erabat ukatzea; ezjakintasuna adieraztea; norbere buruarekiko biktimizazioa adieraztea; arrazionalizazio zientifikoa eta erlatibizazioa (*Besteen* krimenak zerrendatzea edo “Gerra oro da txarra” bezalako orokorkeriak erabiltzea); norbere aurkezpen positiboa (elkarriketatuen edo mintzagai den pertsonaiaren indibidualtasuna nabarmentzea, eta besteek ere ardurak zeuzkatela adieraztea: “Gertakari historikoek behartu ninduten”); eta ulertzen saiatzea.

Kontzeptuok baliagarri zaizkigu gure ikerketan bildutako ahozko datuetako batzuk aztertzeko. Zehazki, 15 eta 23 urte arteko 42 gazteri egindako elkarrizketa erdi-egituratueta heroizazioa eta tabua diskurtsiboki nola adierazten diren aztertu asmo dugu. Horrek euskal gatazkaren etapa garaikideko familiarterako transmisioan eta gazteen interpretazio eta bernarratibizazio prozesuetan (McEvoy-Levy, 2006) operatzen duten zenbait faktore identifikatzea ahalbidetuko digu.

3. Ikerketaren muina

Euskal gatazkaren historiaz nagusiki nondik ikasi duten galdetuta, erantzunen ia heren batean *familia* eta harekin asoziatutako kontzeptuak (*etxea, gurasoak...*) aipatu dituzte gazteek, izaera mediatikoko diskurtsoen pareko mailan. Nolanahi ere, alde esanguratsua dago ingurune politizatua duten gazteen eta ez dutenen artean: etxean politikaz hitz egiteko ohitura dutenentzat, familia da euskal gatazkari buruz jakiteko lehen iturria; ingurune politizaturik ez dutenek gehiagotan jotzen dute diskurtso publikoetara. Nolanahi ere, elkarrizketatuen erdiek adierazi dute euren etxean ez dagoela politikaz hitz egiteko ohiturarik, eta testuinguru politizatueta hazitako gazte gehienek ere uste dute euskal gatazka ez dela ohiko gai bat euren familian. Isiltasun horren kausez galdetuta, gehienek gurasoen ezintasuna, emozioak (batik bat beldurra) edota borondate falta aipatu dituzte.

Sarritan, gazteen inizatibazko informazio eskaera eta bilketek probokatzen dituzte gaiari buruzko elkarrizketak, eta horiek *kanpoko* katalizatzaile bat behar izaten dute, esate baterako, gazteek komemorazio-ekitaldi baten berri izaten dutenean hedabideen bidez, edota espazio publikoan arreta ematen dien irudi edo diskurtsoen bat antzematen dutenean. Halakoetan, ohikoa da senitartekoetara jotzea azalpen gehiagoren eske, baina gazteek ez dute sentitzen transmisiorako inizatiba gurasoen partetik abiatzen denik.

Familia zabala, hau da, guraso edo bizikideez haragokoa, eremu gatazkatsu gisara ikusten da: gurasoen artean oro har kontsentsua dagoela interpretatu ohi duten arren, gazteek familia zabala iritzi anitzeko eremu gisara ikusten dute. Ikuspegi eta esperientzia kontrajarrien arteko gatazka diskurtsiboa taldearen kohesiorako kaltegarritzat jotzen dute, eta ez elkarrizketarako aukeratzat. Ondorioz, mahaian saihestu ohi dira euskal gatazkaren iraganarekin lotutako gaiak.

Etxeko transmisioaren beste ohiko mekanismo bat izan ohi da gazteek iraganari buruzko esanahiak zeharka jasotzea, berez ezagutzaren transmisiora propio orientatu gabeko elkarrizketetan *airean* harrapatuta:

Unai: Bai, bai, ez da batere harrotasunik edo hasteko ene familian, hasteko, ez; badakit. Eta adibidez, hara, ene aita izan zen preso, baina biziki labur, hilabete batzuk, baina biziki berant jakin dut, ez dut sekula jakin. Badakit ere erregistrazioa izan zela ere nire amatxiren etxean eta dena eta orain jakin dut, duela bi urte edo. Eta... aski bitxia egin zautan, biziki.

Xan: Bai, nik ere adibidez, nire osaba torturatua izan zela jakin dut duela urte eta erdi, bi urte.

Elkarrizketailea: Eta nola jakin zenuten? Zuek galdetuta edo kasualitatez entzunda?

Xan: Horretaz hitz egiten.

Unai: Hara, behin aita eta ama hori erraiten, deus ez balitz bezala [Barre]. A bai, e?

Lur: Bai, denborarekin ateratzen da. Nire osaba egon zen movida batean 80. hamarkadan, eta ateratzen da, o sea, ez da ez galdetu, ezta haiek erran, "E, badakizu ez dakit zer?". Ez. Da horrela konbertsazio batean, eta "Ah".

Unai: Bai. Behin horrela polizia aipatzean eta, "A bai, oroitzen naiz etxera jin zirelarik eta denak".

Baionan egindako elkarrizketa honetako parte hartzaileek iraganari buruzko ezagutzak partekatutzat ematen diren testuinguru sozial baten pertzepzioa ilustratzen dute. Guztiek ere ezagutzara kasualitatez iristearen sentipena dute: Unairen "berant" adberbioak eta berak eta Xanek egiten duten denboraren enfasiak ("Duela urte eta erdi, bi urte") epez kanpo heltzearen sentipen hau irudikatzen dute. Unairen umorezko adierazpenak ironiazko inplikatura bat dakar: gurasoentzat "deus ez" den hori, eurentzat, asko da.

Pasarte honek transmisioan ematen den beste arazo bat ilustratzen du bere osotasunean: aurreko belaunaldiak normalizatuta eta naturalizatuta dauzkaten gertakari eta diskurso ugari gazteentzat ere hala izango direla eman ohi dute jakintzat. Gazteentzat, ordea, informazio berria da sarritan: familiako testuinguruan sozializatu arren, ez dira beti ezagutza eta sinbolo zehatzen interpretazioan heziak izan, eta beraz, eremu diskurtsibo ezezaguna izan daiteke haientzat. Aldi berean, baina, taldearen ezagutza partekatua jakintzat emateak obligazio bat dakar berarekin: taldeko kide gisara, euren arbasoen historia ezagutu behar luketela sentitzen dute, baina galdetzeak lotsa eragiten die, honezkero "berandu" datozela ulertarazten dielako agindu horrek. Belaunaldi helduagoen aurrean ezjakin gisara agertzeko beldurra dute:

(...) ba hori, laguna preso [dute gurasoek]. Baina bestela ez didate kontatu beraiek gaztetan zer egiten zuten.

Familiako laguna da?

Bai, oso laguna da. Nire aitak bere andrearekin txikitatik ikasita.

Zenbat urte daramatza preso?

Ia 20. Nik ez dut ikusi bera.

Eta berataz zein irudi daukazu?

Nik dakit berak kartzelan ikasi egiten duela, dela pertsona kultu baten moduan. Ez dakit. Niri kortea ematen dit gurasoei galdetzea, eta ez dakit asko. Azkenean, tema fuertea moduan da, eta ni informatu nintzen berak zer egin zuen, baina asko ez dakit.

Maite-17-Oñati

Adibide honetan, nabarmena da *besteren eremuan* sartzeko beldurra. Gurasoen esperientziarekiko sarbiderik ez duenez, Maitek beste iturri batzuk lehenesten ditu etxeko harreman-sarea ulertzeko: "ni informatu nintzen berak zer egin zuen" narratibizazioak gaztearen informazio-bilaketa aktibo bat deskribatzen du, bere ingurune sozialeko aktore bati buruzko irudia

osatzeko. Kasu honetan, presoari zein delitu egozten zaion da adingabeak identifikatzen duen ezagutzazko hutsune nagusia. Esanguratsua da Maitek lotsa (“korteia”) sentitzea ustez kofiantzazkoa den eremu batean sentibera den gai bati buruz galdetzeko. Bistan da berak ez duela gurasoen esperientzia partekatu: mintzagai den adiskidea bera jaio baino lehenagotik dago preso. Hala ere, gurasoen iraganari buruzko azalpen faltak eremu tabu bat sortzen du bere etxean, eta Maitek ez du hura arakatzeko legitimitaterik sentitzen.

Legitimitate faltarekin lotzen dugun tabu hau elikatu egiten dute gurasoen partetik jasotako narratibazio batzuen eduki eta nolakotasunak. Izan ere, gazteek oroitzen dituzten azalpen gehienak haurren ustezko ikuspegi batera egokitutako narratibak dira:

Ba adibidez nire aitak kontatu zidan bere lagun bat, [bera] da Soraluzekoa, Eibar ondokoa; eta adibidez, txikiak zirenean, bere lagun bat eskolakoa, etorri ziren guardia zibilak eta hasi ziren jotzen, ho[rre]lla, arrazoirik gabe, umeak jotzen. Eta horrelako gauza pila bat. Eta kontrol batzuetan tiro – tirokatzen, baina arrazoirik gabe, eta horrela. Eta jendea hiltzen zen eta horrela, manifestan.

Xan-15-Hendaia

Era honetako diskurtsoetan ohikoa da narrazioko protagonistak ere haurrak izatea. Alde batetik, horrek hartzailearengan enpatia susta dezake, eurak ere adingabeak direnez gero. Bestetik, inozentziaren sinbolo gisara operatu ohi du narrazio barruko haurrak, hau da, *ingroup*-aren biktimizazio injustifikatuaren narratibaren ebidentzia gisara aurkezten da. Xanen pasartean ere, heldu talde armatu batek biktima adingabe eta, inplikaturaz, errugabeak zauritzen eta hiltzen ditu, aktoreen karratu polarizatu argi bat (van Dijk, 2003) eraikiz. Xanek indarkeria irrazionalaren marko batean kokatzen ditu gertakariok, “arrazoirik gabe”, ziurrenik bere iturriak (aitak) ez ziolako gertakariaren oinarrian zeuden gatazka politikoei buruzko azalpen xehegirik eman.

Badirudi diskurtso sinplifikatu eta eufemistikoak adingabeekiko modalizazio diskurtsiboaren ezaugarri nagusietako bat direla. Seme-alabak historiaren alderdi mingarrietatik babesteko ahaleginaren barruan uler liteke estrategia hau, baina baita familiak bere buruaz eraikitzen duen irudiaren eraikuntzaren parte gisara ere. Senitarteko narratiben funtzio nagusietako bat, hain zuzen ere, taldearen barneko lotura estutzea da; horregatik, izaera metaforikoa dute maiz, taldeak bere buruari atxikitzen dizkion balio eta identitate oro har positiboak lotuta dauden neurrian (Halbwachs, 2004, p. 181). Horregatik, ohikoa da era honetako diskurtsoetan moralitateak rol zentrala hartzea.

Gure elkarrizketatuek ere sarritan deskribatu dituzte gurasoen partetik jasotako mezuak inperatibo moral gisara. Orokorrean, iraganeko indarkeriarekiko (eta, bereziki, ETAK eragindakoarekiko) gaitzespena transmititu dietela iruditzen zaie, gertakari zehatzei buruzko kontakizunak baino lehenago. Narratiba hauek *Biolentzia oro da txarra* bezalako topikoetan bildu daitezke, zuzentasun politikoaren eremuan kokatzen direnak, baina gatazkaren alderdi xehegoei heltzen ez dietenak.

Nik uste dut gaizki zegoela, hori bai. Nik uste dut... bai, izan zen: ETA eta horren inguruan bai esan digutela hori izan dela talde terrorista bat, eta gaizki zegoela eta hori, baina ez da asko sakondu, batez ere gurasoek. Gero aiton-amonek kontatzen zizkiguten historietak: ba hori, aiton-amonen tipikoak diren istorioak. Baina ez gehiegi sakonduz, o sea, hola, politikoki.

Irene-19-Donostia

Etxeko iritzi nagusia edo zein esango zenuke dela?

Bf, ez dakit xuxen. Bo, orain gurasoekin ere guttiago aipatzen dudala. Gero badakit, ene ama hemengo da, euskalduna eta; baina aita kanpotiarra da, frantsesa. Eta beraz berak ez du berdin euskaldun batek-edo lukeen begirada horri buruz; etorria da duela hogeitau urte eta (...) aski harrizta izan zen egoerarekin. Eta beraz ez dut uste horrela alde denik; baina bo, bestalde bera bortizkeriaren kontra da eta horrela, eta horretan sartzen da, uste dut, gatazka hori edo borroka armatua baita.

Orduan, aitarengandik jarrera kritikoago bat sumatu duzu iragan armatuarekiko.

Bai. Baina hara, berdin, bo, ulertzen, ene ustez ulertzen du halere; hori, eta aldarrikapenak ukaitea, baina ez da bortizkeriaren alde bera; borroka armatuaren alde ez da, hori badakit.

Unai-16-Anhauze

Bi pasarteotan, gurasoen jarrera deskribatzen ahalegintzen dira Irene eta Unai. Biek argi dute gaitzespen moralak transmititu dietela: biolentziaren erabilera politikoa “gaizki zegoela” eta “bortizkeriaren kontra” egotea zela zuzena. Halere, biek sumatzen dute informazio gehiagoren falta. Ireneren kasuan, azalpen politikoago bat nahi luke: “historietak” vs. “politika” dikotomiak informazio bera tratatzeko modu arin edo konplexuagoei egiten die erreferentzia. Senideek oro har arinkeriaren tonuan enmarkatzen dituzte iraganeko gertakizunak, berekin ari direnean. Unai, aldiz, zailtasunak dauzka bere gurasoen posizioa zehazki zein den jakiteko. Bere bernarratibizazioan, aitaren jarrera irmoagoa nabarmentzen da. “Hori badakit” ebidentzialak ezagutzaren eremu zehatz bati egiten dio erreferentzia, gainerakoan ezezagutzaren eremua handiagoa dela ulertaraziz. Amaren ahotsa iradoki baino ez da egiten.

Euskal gatazkaz modu ahalik eta modu onargarrienean mintzatzeko ahaleginaz jabetzen dira gazteak gurasoei begiratzen dietenean. Horrek ez du esan nahi, ordea, bere horretan onartzen edo erreproduzitzen dituztenik etxeko diskurtsoak. Unai “borroka armatuz” egiten duen aipamena horren adibide da: “borroka armatua” kutsu legitimatzaileko aukeraketa lexiko bat da, bere aitak erabilitako “bortizkeriaren” markoa neurri batean kuestionatzen duena. Kasu honetan, bi diskurtso kontrajarriren eragina identifika daiteke Unairen bernarratibizazioan.

Izan ere, ezin dira ahaztu *errelatoaren bataila* (Rodríguez Fouz, 2021) gisara izendatu diren lehia diskurtsibo sozialak; iragan gatazkatsuari buruzko kontakizun onargarri bakarra egon daitekeela dioen ulerkerak esanezinen eremu (Bourdieu, 1991) zabalak eragiten ditu, etxe batzuetan tabu eta isiltasun forma hartzen dutenak. Honek guztiak, beranduegi heldu izanaren sentipenari eta jasotako diskurtsoen izaerari gehituta, gurasoen inplikazio eta jarrera errealei buruzko ezezagutza eragiten die gazteei.

Hutsune hori osatzeko, heroizaziora jo dezakete. Oro har, gatazkaren alderdi armatu edo biolentoarekin harremanik izan ez duten norbanako ahalgabe moduan ikusten dituzte euren gurasoak, edo harekiko jarrera kritikoa bat suposatzen diete, *bakezale* gisara kategorizatuz. Fenomeno honen adibide argiena da hizlari bakar batek ere ez duela bere gurasoen edo aitona-amonen inplikazio historikoa negatiboki karakterizatzen duen egoera bat hizpidera ekarri.

Beste era batera esanda, *bortizkeriaren aurkako gurasoak* kategoria eraikitzen dute gazteok euren diskurtsoetan: oro har, indarkeria oso modu generikoan aipatzen eta irmoki gaitzesten duen talde gisara pertzibitzen dituzte euren gurasoak, baina hari buruz xehetasunez gutxitan hitz egiten duena. Irudi hau sarritan ez dator bat euskal gatazkaz beraz duten irudiarekin: hura garai odoltsu eta biolento baten gisara kontzeptualizatzen dute, terrorismoaren *frame* batean kokatuz. Hortaz, bi marko kognitibo horien arteko disonantziaren ondorioz, ohikoa da norberaren familia gatazkatik at egon den talde baten moduan pertzibitzea. Arrazonamendu horren oinarrian dagoen hurrenkera logikoa honakoa litzateke: a) *Gatazka* biolentziaz betea izan zen; b) Nire gurasoak biolentziaren aurka daude; c) Ondorioz, ez ziren gatazkan inplikaturik egon. Gurasoen bilakaera biografiko-ideologikoa ez da aintzat hartzen egitura mota honetan.

Ondorioz, hainbat gazte harridura agertu izan dute euren gurasoen egiazko esperientzien berri izan dutenean:

Esan didazu normalean ez dela horretaz hitz egiten zure etxean.

Orain bai. Zeren nik ikasten dut Zientzia Politikoak, eta orduan hitz egiten da.

Eta sumatzen duzu zu gai honekin hasi zarenetik nolabait ere istorio gehiago kontatzen dizkizutela?

Bai, hori. Bai. Eta bueno, da pixkat, joe, ba ez nekien nire aitak eta nire amak asko zekitela honi buruz, eta asko dakite; beraientzat oso garrantzitsua da. (...) orain dakit beraiek egon zirela ez ETArekin, baina bueno, kale borrokarekin eta horrela, orduan, niretzako da pixka bat [harridura keinua], zeren orain, gaur egun, oso desberdinak dira.

Eta nola kontatzen dizute?

Ba kondizio bat zela lehen. Beraiek, ez dakit, hogei urterekin edo, zen kondizio bat. Oso, o sea, beldur asko zegoela, eta, ba ez dakit, adibidez, kazetariak edo horrela, edo zure aita, kontzejala bazen edo horrela, beldur asko zegoela, eta orduan ba jende asko sartzen zen, bueno, ba badaezpada. Edo adibidez guardia zibilak hiltzen baziren, ba “Bueno, ez da ezer gertatzen”.

Laura-21-Donostia

Lauraren etxean ere bere interes batek eragiten du gurasoek gatazkari buruzko ezagutza transmititzea: hizlariaren unibertsiateko ikasketen haritik hasi dira etxean gaiari buruz hitz egiten. Gurasoen esperientziak ezezagunak zaizkio alabari: bere aurrean ETAREN inguruko biolentzien erabilerekiko kritiko agertu izan dira, eta, beraz, kosta egiten zaio haiek *kale borrokan* inplikaturak irudikatzea. Harridura horrek distantzia kognitiboa handitzen du berak ordura arte gurasoei buruz eraiki duen marko mentalarekiko, eta bi irudiok bateratzeko, behartutako parte hartzearen narratiba bat eraikitzen du: gurasoen gaztaroko giroa berreraikitzen du, eta koakziozko testuinguru batean kokatzen du haien inplikazioa. Euren biktimizazio bat edo, gutxienez, errugabetasuna nabarmentzen duen aurkezpen *hobetu* bat antzeman daiteke eraikuntza honetan: Laurarentzat, bere gurasoek zirkunstantziek bultzatuta edo behartuta hartu zuten parte *kale borrokan*, euren egiazko balioak beste batzuk diren arren.

4. Ondorioak

Euskal gatazkaren historiari buruzko ezagutzen familiarteko transmisioan eragiten duten bi faktore aztertu ditugu artikulu honetan: tabua eta idealizazioa. Sozialki gatazkatsua den gai bat izanik, tabua neurri handi batean kanpotik ezarritako esanezinaren eremuak sortzen du, baina baita etxe barruan sarritan ezagutzak jakintzat emateak berak ere; gurasoek ez dute sentitzen historiari buruz dakitena esplizitatzeko beharra, ezagutza sozial partekatu eta orokortzat jotzen dutelako. Euren seme-alabentzat, ordea, informazio berria da, eta hura *airean harrapatzea* izan ohi da transmisiorako mekanismoetako bat. Ondorioz, lotsa sentitzen dute *jakin behar luketen zerbait* ez ezagutzeagatik, eta gaiari buruzko isiltasuna nagusi den giro familiarretan ez dute hartaz galdetzeko legitimitaterik sentitzen.

Diskurtsoon eduki proposizionalari dagokionez, oro har termino moraletan kokatutako narratibak jasotzen dituztela sentitzen dute: gurasoek iraganaz *ongi/gaizki* terminoetan hitz egiten diete, baina sarritan ebaluatzen diren gertakari edo jokabideen inguruko datu xehegirik eskaini gabe. Horren ordez, entzule adingabe ideal bati egokitutako azalpen sinplifikatu eta eufemistikoak eraiki ohi dituzte gurasoek. Euskal gatazkaren historiari buruzko ezagutzak istorio solteen kontakizunaren bidez edo arinkeriak tonu anekdotikoan transmititu ohi dira familia barruan. Honek bi zailtasun dakartza: alde batetik, historiaren ikuspegi frakzionatu bat eskaintzea, esanahien kohesio- eta berreraikuntza-lana hartzailearengan utziz (sarritan, horretarako behar duen baliabiderik eskaini gabe); eta, bestetik, gazteek entzundako istorio bakar bat historia osoaren metonimiatzat hartzea.

Pentsa liteke seme-alabak iraganeko alderdi mingarri edo lotsagarrietatik babesteko egiten dutela, edota taldearen auto-irudia zaintzearen. Horregatik, oso modu orokorrean aipatutako *biolentziaren* erabilerekeriko gaitzespena da gehienak etxean pertzibitu dutena; oro har, euren gurasoak bakezale gisara ikusten dituzte. Irudi hau ez dator bat euskal gatazkaz eraikita duten eredu mental nagusiarekin, hura batik bat gatazka biolento gisara kontzeptualizatzen baitute. Ondorioz, aintzat hartzen dute euren gurasoak hartatik kanpo geratu ziren figura moralki aratzak direla. Alde horretatik, identifikatu ahal izan dugu norbere senideak historiaren argi positibo baten pean kokatzeko ahalegin bat. Hau da: kasu honetan, heroizazioak hutsune kognitiboak osatzeko ahalegin bati erantzuten dio besteak beste.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Artikulu honetan behar baino sakontasun gutxiagoz aipatu ditugu gizarteko diskurtso memorialistiko hegemonikoek familiako memoria pribatuagoen transmisioan eragiten dituzten

tentsioak, baina jakitun gara hor ikerketa ildo esanguratsu bat dagoela, ikerketa honen jatorrian dagoen doktorego-tesian arakatuko duguna. Bestalde, aintzat hartu behar da ikerketa honen funtza eraikuntza diskurtsibo kokatuak deskribatzea izan dela, eta beraz, ezin dela *Euskal Herriko gazteak* kategoriari buruzko ondorio orokorrik atera. Horren ordez, ikerketa zabalagoetarako hipotesi gisara har litezke hemen planteatutako ondorioak.

6. Erreferentziak

- Bourdieu, P. (1991). *Doxa y vida ordinaria*. <https://newleftreview.es/issues/0/articles/terry-eagleton-pierre-bourdieu-doxa-y-vida-ordinaria.pdf>
- Echterhoff, G., & Kopietz, R. (2018). *The Socially Shared Nature of Memory: From Joint Encoding to Communication* (M. L. Meade, C. B. Harris, P. van Bergen, J. Sutton, & A. Barnier, Eds.; pp. 113–134). Oxford University Press.
- Erlil, A. (2011). Locating Family in Cultural Memory Studies. *Journal of Comparative Family Studies*, 42(3), 303–318.
- Halbwachs, M. (2004a [1950]). *La memoria colectiva*. Prensas Universitarias Zaragoza.
- Halbwachs, M. (2004b [1925]). *Los marcos sociales de la memoria*. Anthropos.
- Hirsch, M. (2012). *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After the Holocaust*. Columbia University Press.
- Holquist, M. (Ed.). (1982). *The Dialogic Imagination Four Essays By M. M. Bakhtin*. University of Texas Press.
- Lowenthal, D. (1998). *El pasado es un país extraño*. Akal.
- McEvoy-Levy, S. (2006). *Troublemakers or Peacemakers? Youth and Post-Accord Peace Building*. University of Notre Dame Press.
- Reidy, C. M., Taylor, L. K., Merrilees, C. E., Ajdukovic, D., Biruski, D. C., & Cummings, E. M. (2015). The political socialization of youth in a post-conflict community. *International Journal of Intercultural Relations*, 45, 11–23.
- Rodriguez Fouz, M. (2021). A vueltas con el pasado violento. Memoria colectiva y disputas por el relato de ETA. *Política y Sociedad*, 58(2) (Ejemplar dedicado a: Monográfico: Nuevas articulaciones de la extrema derecha global: actores, discursos, prácticas, identidades y los retos de la democracia; e75488), 1–12.
- van Alphen, E. (2006). Second-Generation Testimony, Transmission of Trauma, and Postmemory. *Poetics Today*, 27(2), 473–488. <https://doi.org/10.1215/03335372-2005-015>
- van Dijk, T. A. (2003). The Discourse-Knowledge Interface. In G. Weiss & R. Wodak (Eds.), *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity* (pp. 85–108). Palgrave Macmillan.
- van Leeuwen, T., & Wodak, R. (1999). Legitimizing immigration control: a discourse-historical analysis. *Discourse Studies*, 1(1), 83–117. <https://doi.org/10.1177/1461445699001001005>
- Welzer, H. (2005). Grandpa Wasn't a Nazi: The Holocaust in German Family Remembrance. *International Perspectives*, 54, 1–31.
- Welzer, H. (2008). Collateral Damage of History Education: National Socialism and the Holocaust in German Family Memory. *Social Research*, 75(1), 287–314
- Wertsch, J. v. (2002). *Voices of Collective Remembering*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511613715>
- Wodak, R. (2011). La historia en construcción/ La construcción de la historia. La “Wehrmacht alemana” en los recuerdos colectivos e individuales de Austria. *Discurso & Sociedad*, 5(1), 160–195.

7. Eskerrak eta oharrak

Lan honek Eusko Jaurlaritzaren doktoreurreko laguntzen programak finantzatutako doktorego-tesi batean du jatorria. Tesi hau EHUKo Ikus-Entzunezko Komunikazio eta Publizitate saileko NOR ikerketa taldearen barruan garatzen ari da, eta IISJ Oñatiko Lege Soziologiarako Institutuaren eta UNAM Mexikoko Unibertsitate Nazional Autonomoaren babesa jaso du.